

GRAHAM ALLISONS MODELLEN VOOR DE ANALYSE VAN INTERNATIONALE BETREKKINGEN: EEN PLURALISTISCHE KRITIEK

Rogier De Langhe¹

Abstract – *A call for epistemic pluralism is credible only when showing enough pluralism itself. Graham Allison's three conceptual models made such a call, but do his models differ enough? Based on a fundamental theoretical analysis, disentangling the ontological and methodological aspects of Allison's models, I conclude they do not. Subsequently, arguing that additional diversity is necessary and not an impossible endeavour, I construct a fourth model based on Alexander Wendt's 'Social Theory of International Politics'. This model is fundamentally different from Allison's models, and in combination with them a more convincing case for epistemic pluralism.*

1. Inleiding

Kranten, tijdschriften, internetsites, televisiejournaals, onderzoeksrapporten,... Allemaal overstelpen ze ons met informatie, opinies, analyses en verhalen. Ze vertellen ons wat er om ons heen gebeurt, en proberen daarbij gebeurtenissen en handelingen in zo'n volgorde te zetten dat ze op een of andere manier een zinnig geheel vormen. Hoe dat precies gebeurt blijft doorgaans impliciet, maar Graham Allison deed de oefening voor het vakgebied van de internationale betrekkingen door drie van die manieren expliciet te maken. Hij noemt ze *'impliciete conceptuele modellen'*. Het gaat om het Rationele Actor-model, het Organisatorisch Gedrag-model en het Bureaucratische Politiek-model.

In zijn boek 'Essence of Decision' maakt hij op basis van elk model een case-study van de Cuba-crisis. Op die manier overstijgt hij het louter beschrijven van een historische gebeurtenis. Hij problematiseert meteen ook de hele idee van het beschrijven van een geschiedkundig feit doordat dezelfde feiten, afhankelijk van het conceptueel model waarin ze worden geplaatst, een verschillende betekenis krijgen. Theoretisch gezien is deze idee niet eens zo nieuw, maar de vasthoudendheid waarmee hij ze toepast op de Cubacrisis maakt het er wel tot een van de helderste illustraties van.

Door verschillende versies van dezelfde gebeurtenis naar voor te schuiven, krijgt Allison's boek ook een sterke normatieve ondertoon. Politiek wetenschappers, maar ook journalisten, politici en opiniemakers, worden aangemaand om meer oog te hebben voor de verschillende kaders waarin feiten kunnen worden geplaatst en even stil te staan bij de enorme maatschappelijke consequenties die eraan verbonden zijn. Een 'kritische houding' beperkt zich namelijk vaak tot het niveau van de feiten: eens de feiten worden bevestigd, wordt ook het uit die feiten geconstrueerde verhaal aanvaard. Allison verplicht de lezer die kritische houding uit te breiden tot het niveau van de onderliggende structuur. De drie Cuba-versies verschillen immers niet door de feiten waarvan ze ver-

¹ De auteur is licentiaat in de wijsbegeerte (UGent) en schreef een verhandeling over conceptuele modellen in de theorie van internationale relaties.

trekken, maar door de manier waarop ze aan de hand van de conceptuele modellen worden omgevormd tot een zinnig geheel.

Maar waarom construeerde hij de modellen die hij construeerde? Waarom precies die modellen en geen andere? Zijn ze slechts voorbeelden om het theoretisch punt van de noodzaak tot het innemen van verschillende perspectieven concreet te maken? Dat zou betekenen dat de keuze ervoor arbitrair was. Of zijn er slechts drie modellen mogelijk? Dat valt te betwijfelen en in zijn boek geeft Allison daar alvast geen enkele argumentatie voor. Meer nog, in een later artikel stelt hij dat “a number of others are clearly possible”². Maar wat is dan nog de waarde van de afzonderlijke modellen?

Model I, dat de staat als een unitaire en rationele actor ziet, is alvast niet arbitrair. Het wordt volgens Allison het meest gebruikt en is dus geconstrueerd omdat het terug te vinden is in de manier waarop veel mensen over internationale betrekkingen spreken. Voor Model II en III ligt dat anders. Allison zegt dat hij ze gebruikt om aan te tonen dat er nog andere mogelijkheden zijn om over internationale betrekkingen te spreken³, maar de vraag waarom hij dan precies die twee modellen gebruikte, blijft hier open.

Een antwoord hierop heb ik niet teruggevonden in Allison's tekst, maar een blik op de structuur van de modellen biedt wel een mogelijke rationale voor het tweede en derde model. Het fundamentele verschil tussen de modellen is namelijk het analyseniveau waarop de centrale actor zich bevindt. Het concept van het ‘analyseniveau’ werd in de jaren '50 expliciet in de Theorie van de Internationale Betrekkingen (TIB) geïntroduceerd en slaat ofwel op de verklaring ofwel op datgene wat moet worden verklaard. In Allison's modellen is datgene wat moet worden verklaard voor elk model de handeling van een staat, maar het niveau waarop de verklaring voor die handeling wordt gezocht, verschilt per model: Model I kijkt naar het niveau van de staat, Model II naar het niveau van de bureaucratie en Model III naar het niveau van het individu. Daarmee volgt hij netjes de meest gangbare classificatie van analyseniveaus in de TIB.

Mooi zo. Door spreiding over de analyseniveaus komen de verschillende actoren aan bod en krijgen we een bredere kijk op het fenomeen van de internationale betrekkingen. Leve de diversiteit! Leve het verschil! Maar zijn Allison's drie modellen wel zo verschillend? Ja, dat zijn ze, wanneer het analyseniveau als criterium wordt gebruikt. Maar mijn stelling in dit artikel is dat ze dat niet zijn wanneer ze worden vergeleken aan de hand van enkele andere, al even fundamentele criteria. Om te tonen dat meer diversiteit geen onmogelijke opgave is, construeer ik vervolgens een model dat wél fundamenteel van de andere modellen verschilt, op basis van Alexander Wendt's ‘Social Theory of International Politics’.

2. Zijn Allison's modellen wel zo verschillend?

Om Allison's modellen te evalueren ga ik op zoek naar de ‘fundamentals’ ervan. Elke theorie doet namelijk -doorgaans impliciete- uitspraken over ontologische kwesties (van welke entiteiten wordt het bestaan verondersteld?) en methodologische kwesties (hoe moet de werkelijkheid worden benaderd?). Een analyse van de uitspraken die ten

² Bendor & Hammond (1992), p. 319

³ Allison (1999), p. 3

grondslag liggen aan Allison's modellen zal duidelijk maken dat ze fundamenteel minder van elkaar verschillen dan wordt aangenomen.

2.1. *Ontologie*

Ik concentreer mij op twee belangrijke ontologische kwesties. Ten eerste de discussie materialisme/idealisme. Het materialisme stelt dat de aard en de organisatie van materiële krachten het meest fundamentele aspect van de maatschappij is. De effecten van niet-materiële factoren zijn secundair. Het ideële wordt niet noodzakelijk ontkend, maar is minder fundamenteel dan het materiële. Voorbeelden van materiële krachten zijn de menselijke natuur, geografie, natuurlijke grondstoffen, productiekrachten en vernietigingskrachten. Het idealisme beklemtoont ideële factoren. Materiële krachten zijn hier op hun beurt secundair. Voorbeelden van ideële factoren zijn identiteiten, ideeën, betekenissen en bewustzijn. Ten tweede bekijk ik de positie in het agent-structuurdebat. De centrale vraag is hier: in welke mate wordt het hogere niveau bepaald door het lagere, of omgekeerd? Dit is de vraag naar wie of wat de eerste beweging is: de agent die handelingen stelt en op die manier vormgeeft aan de grotere structuur waarvan hij deel uitmaakt; of omgekeerd, de structuur die de agent determineert.

Allison's Rationele Actor-model. Model I ziet de handeling van een staat als een *rationele keuze*. De ideeën van de actoren zijn niet belangrijk, want de actoren zijn in principe inwisselbaar: in elke situatie bestaat een algoritme om tot de optimale oplossing te komen, zodat de oplossing van een strategisch probleem door iedereen (ook eventueel achteraf door een analist) kan worden 'berekend', op basis van de gegeven kenmerken van de internationale omgeving. Materiële factoren spelen hier dus de hoofdrol.

Voor wat betreft het agent/structuurdebat is de staat de centrale actor en hij handelt als een soevereine entiteit op basis van informatie uit de internationale omgeving. Ontologisch gezien is de staat dan ook de 'eerste beweging'. In dit model is de agent dus het meest fundamenteel.

Allison's Organisatorisch Gedrag-model. Model II legt eerder de nadruk op de verschillende culturen en overtuigingen die binnen verschillende organisaties gelden. Organisaties hebben een bepaald *idee* van wat de 'missie' van hun organisatie is (mission statement). Ze ontwikkelen bepaalde overtuigingen over hoe die missie moet worden uitgevoerd –wat wordt uitgedrukt in operationaliseerbare doelstellingen- en wat vereist zal zijn om dat doel te bereiken. Die overtuigingen creëren een organisatorische *cultuur*, die wordt gekenmerkt door de manier waarop de organisatie succes definieert in operationele termen, de selectieve informatie waar de organisatie over beschikt, speciale systemen en technologieën die ze in handen heeft, normen met betrekking tot rekrutering van personeel en de manier waarop het ambt bekleed moet worden. In tegenstelling tot Model I zijn idealistische factoren hier de belangrijkste.

Ook dit model kiest de kant van de agent. De staat is slechts een verzamelnaam voor het geheel van organisaties die de staat constitueren. Ontologisch gezien is de 'eerste beweging' hier dan ook de bureaucratie.

Allison's Bureaucratisch Politiek-model. Model III is het minst rigide model. Volgens dit model komt de staat op een erg verwarde manier tot een bepaalde handeling, namelijk als de output van een onoverzichtelijk kluwen van onderhandelingen tussen indivi-

duen op allerlei niveaus. De determinanten van die onderhandelingen zijn erg uiteenlopend. Ik duid er enkele aan:

- Individuen worden bepaald door de organisatie waartoe ze behoren; maar ook door hun ‘speelstijl’, die afhankelijk is van hoe ze hun positie en hun handelingen *interpreteren*. Of die interpretatie gebeurt op basis van materiële factoren dan wel op basis van ideële factoren wordt niet geëxpliciteerd.
- De individuen handelen op basis van een fragmentaire perceptie van wat in de internationale politiek gebeurt. Allison verduidelijkt niet hoe die ‘collage’ tot stand komt, maar het lijkt aannemelijk dat ideële factoren, zoals percepties en identiteiten, er een rol in spelen.
- De voornaamste stelling van dit model is ‘where you stand depends on where you sit’. Dit betekent dat het standpunt dat je verdedigt, afhankelijk is van de organisatie waartoe je behoort en de positie die je daarin bekleedt. Dit lijkt dus een materiële factor te zijn, maar Allison stelt dat de positie die iemand bekleedt geen objectief gegeven is, maar afhankelijk van de interpretatie van diegene die ze inneemt.

Een steeds terugkerend probleem is dat Allison niet dieper ingaat op wat hij precies bedoelt met termen als ‘interpretatie’, ‘actiekanaal’, ‘speelstijl’, etc. De lezer blijft in het ongewisse over wat Allison zich daarbij voorstelt en wat hun ontologisch statuut is. Niettemin wil ik dit model onderbrengen in het idealistische kamp. Hoewel materiële factoren hier zeker een rol spelen (zo kan er bijvoorbeeld een causaal verband zijn tussen iemands motivatie en de grootte van het salaris dat hij ontvangt – een materiële factor die een ideële beïnvloed, waarbij de materiële fundamenteeler is), lijkt mij de ideële component in dit model toch overwegend. Het hele spel van onderhandelingen waar dit model om draait, is namelijk een zodanig complexe wirwar van materiële en ideële factoren dat een individu enkel op zijn eigen *perceptie* kan afgaan om zich een beeld te vormen van wat er gaande is. Die perceptie lijkt mij hier het meest fundamenteel.

Ook de keuze tussen agent en structuur is in dit model niet duidelijk. De individuen hebben dan wel hun eigen belangen, speelstijl en voorkeuren op basis waarvan ze handelen, i.e. factoren op het niveau van het individu, maar tegelijk wordt hun standpunt ook bepaald door hun positie (‘where you stand depends on where you sit’) en de actiekanaal waarover ze beschikken, wat factoren op structuurniveau zijn. Toch zijn individuen hier volgens mij de ‘eerste beweges’. Zij voeren immers de onderhandelingen die leiden tot het gedrag van de staat en in extreme gevallen (zoals tijdens de Cubacrisis) nemen ze zelfs eigenhandig een beslissing in naam van de staat. Tijdens Allison's toepassing van Model III besteedt hij bijvoorbeeld aan de persoonlijkheid van president Kennedy en aan Robert McNamara, die een belangrijke rol speelde in het verwerpen van de luchtaanval-optie als reactie op de Russische dreiging. De agenten en niet de structuur zijn hier aan zet.

2.2. Methodologie

Ook hier concentreer ik mij op twee belangrijke discussies. De eerste is die tussen holisme en individualisme. Dit methodologisch debat gaat over de vraag op welk niveau

theorieën en verklaringen moeten worden geformuleerd. Moet een fenomeen worden geanalyseerd vanuit het hogere niveau (bijvoorbeeld het gedrag van een individu door verwijzing naar een maatschappelijk fenomeen) of moet de analyse gezocht worden op het niveau van de eenheid zelf (bijvoorbeeld door verwijzing naar een eigenschap van dat individu zelf). In het eerste geval ontwikkel je een holistische theorie (soms ook systemisch genoemd), in het tweede geval ontwikkel je een individualistische theorie (soms ook wel 'reductionistisch' genoemd). Ten tweede behandel ik het onderscheid verklaren/verstaan. Bij een verklarende methodologie benadert men een onderzoeksobject op een objectiverende manier, alsof men er los van staat. Dit lijkt een voor de hand liggende aanpak wanneer men bijvoorbeeld de valbeweging bestudeert. Een steen valt met een versnelling van $9,81 \text{ m/s}^2$ naar beneden, ongeacht of je daar nu in gelooft of niet. Veel problematischer wordt het eens men zoiets als 'de maatschappij' gaat bestuderen. De onderzoeker wordt dan zelf immers een deel van wat hij onderzoekt. Een verklarende aanpak blijft niettemin volhouden dat de onderzoeker genoeg afstandelijkheid aan de dag kan leggen om op een objectieve manier aan onderzoek te doen en de maatschappij te zien als iets dat buiten hem bestaat. Men gelooft in de bereikbaarheid van objectieve kennis en gaat ervan uit dat de methoden van de natuurwetenschappen moeten worden toegepast (sterk naturalisme) of kunnen worden toegepast (zwak naturalisme) op sociale fenomenen. Men wil een *deductief-nomologische* verklaring geven, ook van de sociale wereld. Bij 'verstaan' gaat men op zoek naar wat een bepaald fenomeen *betekent*. De valversnelling van de steen zegt namelijk niets over de steen zelf en wat het betekent dat die steen naar beneden valt. Misschien liet iemand de steen wel opzettelijk vallen! En wat waren dan zijn motieven en intenties? Een verstaan-aanpak peilt hiernaar. Het is moeilijk om dit soort vragen op te lossen met de methoden van de natuurwetenschappen. Vandaar dat er vaak geen plaats is voor zelfs maar een zwak naturalisme. Men probeert door rationele reconstructie regels en motieven voor actie van binnenuit te verstaan. Men *interpreteert* bepaalde fenomenen en de idee van objectieve kennis wordt verlaten. Het toepassen van de hermeneutiek is een typisch voorbeeld van een verstaan-methode.

Voor wat betreft het verklaren/verstaan-debat kan ik de drie modellen tegelijk behandelen. Wat Allison betreft is er één voetnoot waarin hij zijn positie in het verklaren-verstaandebat verduidelijkt.⁴ Er blijkt namelijk een meningsverschil te zijn tussen zijn standpunt en dat van Philip Zelikow, de coauteur bij de tweede editie van het boek. Allison neemt Hempels karakterisering van de logica van de verklaring over, terwijl Zelikow de stelling verwerpt dat Hempels model van de "covering law" kan worden toegepast op de geschiedenis. Na deze schets eindigt de voetnoot en blijft de vraag open welke opvatting aan het boek ten grondslag is komen te liggen. Voor de eerste editie werd klaar en duidelijk gesteld dat dat Hempels opvatting was. Maar of het verschil maakt dat de coauteur niet akkoord gaat met Hempel en of dat het boek substantieel heeft beïnvloed, daar moet de lezer van de tweede editie zelf maar achter zien te komen. Ik zie echter enkele redenen om te veronderstellen dat Allison alles bij het oude heeft gelaten en dus in het verklarende kamp kan worden ondergebracht.

Uit de daarnet aangehaalde voetnoot blijkt dat Allison het woord 'verklaren' niet in een neutrale betekenis gebruikt, maar als tegengesteld aan 'verstaan'. Aangezien het woord 'understanding' in het volledige boek nagenoeg niet voorkomt, terwijl 'explaining' en

⁴ Allison & Zelikow(1999), p.11, voetnoot 1

'prediction' vaak gebruikte termen zijn, wordt daarmee aangegeven dat Allison's opzet verklaren en niet verstaan is. Barton Bernstein heeft dit aspect ook behandeld en komt tot dezelfde conclusie, namelijk dat er niks veranderd is tegenover de vooropstelling van de eerste editie.⁵ Verklaren blijft de norm; Zelikow's methodologische opmerking blijft beperkt tot die ene voetnoot.

Doorheen het hele werk is het duidelijk dat Allison gelooft in een *systematische* politieke wetenschap. Het is ten eerste te merken aan de poging tot systematisering van de kennis die in het boek aanwezig is. De explicitering van impliciete conceptuele modellen en de manier waarop ze naar voor worden gebracht, i.e. als een analytisch paradigma, moeten tot een meer systematische aanpak leiden. In de opbouw van de modellen weerklinkt deze wens: met termen als 'eenheid van analyse', 'dominant inferentiepatroon', 'stellingen', 'hypotheses' en 'bewijsvoering' is het duidelijk dat Allison zijn modellen eerder wil doen lijken op een logisch bewijs dan op een quasi-literaire verhandeling over het fenomeen van de internationale betrekkingen. Ten tweede is het feit dat de drie modellen zich op drie verschillende analyseniveaus bevinden een tegemoetkoming aan de eisen van een wetenschappelijke benadering. Het is namelijk geen toeval dat de term 'analyseniveau' werd geïntroduceerd door de Behavioristen⁶, wetenschappelijke *hardliners* bij uitstek. Een onderscheid tussen analyseniveaus is nodig om verschillende soorten feiten conceptueel te scheiden, zodat een systematische verklaring en voorspelling mogelijk wordt.

Echter, het lijkt wel alsof Allison ons moedwillig in verwarring wil brengen. In een andere voetnoot staat: "the original edition of this book alluded to a philosophy of history that, to the extent possible, calls for *empathetic reconstruction* of the circumstances of choice as actually perceived by the decision maker. That is still our view."⁷ Mocht men deze voetnoot uit zijn context halen, kon men ze toewijzen aan iemand met een verstaan-aanpak. De vraag is hoe deze 'empathetic reconstruction' te rijmen valt met Allison's verlangen naar een systematische politieke wetenschap, een kenmerk van een eerder verklarende aanpak.

Op basis van de andere argumenten besluit ik niettemin dat Allison staat voor een verklarende aanpak. Zoals gezegd valt het boek –na de nodige verwarring– terug op Hempel's logica van de verklaring, die als volgt kort wordt omschreven: "*An explanation answers the question 'Why did the explanandum-phenomenon occur?' by showing that the phenomenon resulted from certain particular circumstances, specified in C1, C2 ... Ck in accordance with the laws L1, L2, ... Ln. By pointing this out, the argument shows that, given particular circumstances and the law in question, the occurrence of the phenomenon was to be expected; and it is in this sense that the explanation enables us to understand why the phenomenon occurred.*"⁸

Het tweede methodologische debat gaat tussen holisme en individualisme. Model I (Rationele Actor) verklaart het gedrag van een staat door na te gaan hoe die staat rationeel reageerde op een internationale omgeving die als gegeven wordt beschouwd. De verklaring wordt dus op het niveau van de staat zelf gezocht, namelijk in zijn strategische

⁵ Bernstein (2000), p.148: "If it did, the revised *Essence* would reveal, explicitly or implicitly, such differences elsewhere [elders in het boek dan in de bewuste voetnoot]. It does not."

⁶ Dit is de benaming voor Behavioristen in de Theorie van de Internationale Betrekkingen.

⁷ Allison & Zelikow (1999), p.57 voetnoot 19 -mijn cursief-

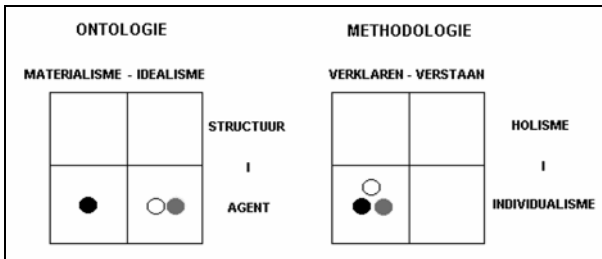
⁸ Hempel (1965), p.337 Geciteerd in Allison & Zelikow (1999), pp.11-12

belangen en doelstellingen. Model I is dus individualistisch. De benadering in Model II (Organisatorisch gedrag) focust op een analyse van organisaties om de handeling van de staat in de internationale omgeving te kunnen verklaren. Terwijl in Model I geen enkele aandacht ging naar de bureaucratie, wordt in Model II de zogenaamde ‘black box’ van de staat opengemaakt. De staat verklaart niet zijn onderdelen, maar de onderdelen verklaren de staat. Dit is met andere woorden ook een individualistisch model. Model III (Bureaucratisch Politiek) is zoals steeds het meest complexe model van de drie. Ik kan hier verwijzen naar een kritiek van Bendor en Hammond: "There are so many different assumptions, variables, and relationships in Model III that it is almost impossible to determine the role and impact of any one of them. For Model III to be useful for systematic analysis, it must be simplified considerably."⁹ Het is dan ook moeilijk vast te stellen welke kant het model methodologisch op wil. Je kan de handeling van een individu verklaren vanuit zijn positie binnen de bureaucratie, wat holistisch zou zijn, maar je kan net zo goed een beroep doen op de eigen agenda van het individu en zijn voorkeuren, wat een individualistische benadering zou zijn. Ik hou het toch op deze laatste. In zijn theoretische uitwerking van Model III laat Allison aardig wat ruimte voor een holistische benadering, maar in de praktische toepassing ervan op de Cuba-crisis wordt duidelijk dat de verklaringen doorgaans van het onderliggende niveau komen: "what moves the chess pieces is not simply the reasons that support a course of action, or the routines of organizations that enact an alternative, but the power and skill of proponents and opponents of the action in question". Verklaringen worden gezocht bij de onderhandelingsvaardigheid en de macht van het individu.

2.3. Conclusie

Hiermee is de theoretische analyse van Allison's modellen afgerond en is het moment gekomen om de drie modellen met elkaar te vergelijken. Dit gebeurt grafisch in Figuur 1, met Model I telkens als zwarte, Model II als grijze en Model III als witte stip.

Fig. 1 De resultaten van de theoretische analyse van Allison's modellen

Terwijl Allison netjes aandacht besteedde aan de spreiding van zijn modellen over de verschillende analyseniveaus, zien we in Figuur 1 een merkwaardige samenklontering.

⁹ Bendor & Hammond (1992), p.314

De diversiteit verdwijnt als sneeuw voor de zon wanneer we andere 'fundamentals' dan het analyseniveau als criterium nemen. Kortom, de drie modellen verschillen helemaal niet zo sterk als Allison in zijn boek laat uitschijnen. De opvallendste trends zijn dat geen enkel model ontologisch vanuit de structuur vertrekt, dat geen enkel model een holistische benadering biedt en dat alle modellen gericht zijn op verklaren.

Maar laten we terughoudend zijn in ons oordeel over Allison en ons eerst afvragen of het überhaupt wel mogelijk is om meer diversiteit aan de dag te leggen in een analyse over de internationale betrekkingen. Misschien is een holistische benadering nu eenmaal niet te verenigen met de manier waarop internationale politiek in elkaar zit. Of misschien is het inherent aan het politieke bedrijf dat agenten er steeds de 'eerste bewegers' zijn.

Ik zal tonen dat dit niet het geval is. Er is met andere woorden geen enkele principiële reden waarom Allison niet voor een grotere diversiteit in zijn modellen had kunnen kiezen. Om dit aan te tonen ga ik te rade bij een andere auteur in de TIB, namelijk Alexander Wendt. Op basis van zijn *magnum opus* 'Social Theory of International Politics' zal ik een model construeren, het Sociale Actor-model, dat wél fundamenteel verschilt van Allison's modellen.

3. Het Sociale Actor-Model

De opbouw van het model volgt de structuur die Allison gebruikte in zijn *Essence of Decision*: basiseenheid van analyse, organiserende concepten, dominant inferentiepatroon en tenslotte de algemene en specifieke stellingen. De paginaverwijzingen tussen haakjes verwijzen telkens naar Wendt(1999). Achteraf maak ik ook een theoretische analyse van het Sociale Actor-model, om de fundamentele verschillen met Allison te kunnen aanduiden.

3.1. Model IV

3.1.1. Basiseenheid van analyse

Het gedrag van een staat is het resultaat van een proces van interactie tussen enerzijds de staat en anderzijds het statensysteem waarin hij zich bevindt.(p.313)

Het uitgangspunt is de interactie tussen sociale actoren, waaruit het geheel van de internationale politiek voortvloeit. Door de interactie worden omgangsvormen gecreëerd die boven de individuen uitstijgen, hoewel ze door hen zijn gemaakt. Dit model stelt dat in die interactie de structuur belangrijker is dan de agent: staten zijn sociale wezens die ideeën delen met andere staten en zo onderdelen zijn van een statensysteem dat eigenschappen heeft die niet te reduceren zijn tot het statelijk niveau. Maar tegelijk kan het statelijk niveau niet worden genegeerd, omdat staten een pre-sociaal lichaam en pre-sociale belangen hebben.(p.235) Bovendien kan het statensysteem maar effecten hebben als er eenheden zijn om de kenmerken van het statensysteem te instantiëren.

3.1.2. *Organiserende concepten*

Staat. Staten zijn unitaire actoren met antropomorfe kenmerken.(p.215) Elke staat wordt op zijn minst gekarakteriseerd door een institutioneel-legale orde, een organisatie die een monopolie claimt op het legitiem gebruik van georganiseerd geweld, een organisatie met soevereiniteit, een maatschappij en een territorium.(p.201) Hun gedrag wordt gemotiveerd door een set van belangen die hun oorsprong vinden in persoonlijke, type-, rol- en collectieve identiteiten.(p.224) Belangen en identiteiten zijn voor het grootste deel historisch en cultureel contingent, maar alle staten hebben ook enkele pre-sociale belangen (p.235). Behalve deze ‘essentiële’ kenmerken is de staat volledig sociaal geconstrueerd.

Identiteiten. (p.224) Identiteiten verwijzen naar wie of wat actoren zijn. De identiteiten bepalen samen met de belangen niet enkel de motieven die een staat heeft om te handelen, maar ook de rol die op het structuurniveau overheerst. Wanneer genoeg staten elkaar een bepaalde rol toekennen, zal die rol de basis worden van de cultuur van het statensysteem. Er zijn drie rollen die overeenkomen met de drie culturen: vijand (Hobbesiaans), rivaal (Lockeaans) en vriend (Kantiaans). Hoewel identiteiten vaak worden gezien als eigenschappen op het niveau van de eenheid, ziet Wendt ze voornamelijk als structureigenschappen. Enkel de persoonlijke identiteit is pre-sociaal. De type-identiteit krijgt pas betekenis in een sociale context, hoewel de eigenschappen de eraan ten grondslag liggen pre-sociaal zijn (bvb. ‘tiener’), en de rol- en collectieve identiteit zijn beiden volledig afhankelijk van de sociale context.

Belangen. (p.231) Belangen verwijzen naar wat actoren willen. Hoewel uit de identiteit reeds iets kan worden afgeleid over de belangen (als je weet wie je bent, dan weet je wat je wil (p.231)), zijn identiteiten op zichzelf niet voldoende om een handeling te verklaren. ‘Zijn’ is nu eenmaal hetzelfde als ‘willen’. Wendt maakt een onderscheid tussen objectieve belangen, die tot vernietiging van de identiteit leiden indien ze niet worden nagevolgd, en subjectieve belangen, die de belangen zijn die de actor zelf gelooft te hebben. Elke staat heeft op zijn minst de volgende vier objectieve belangen: fysiek overleven, autonomie, economisch welzijn en collectief zelfvertrouwen.

Statensysteem. (p.246) Een statensysteem is een complex van met elkaar interagerende staten –merk op: dit betekent niet dat ze samenwerken. Elk statensysteem wordt gekenmerkt door anarchie en is gestructureerd aan de hand van een verdeling van ideeën.

Verdeling van ideeën. (p.246) Staten hebben gedeelde ideeën die de basis vormen voor de structuur van het statensysteem. De verdeling van ideeën kan drie vormen aannemen: de Hobbesiaanse (p.259), de Lockeaanse (p.279) en de Kantiaanse (p.297) cultuur. Dit betekent dat er niet één, maar drie manieren zijn waarop een statensysteem een staat kan constitueren.

Proces. (p.313) De interactie tussen staat en statensysteem vormt de internationale politiek en dus ook het gedrag van staten. In het proces worden agenten en structuren voortdurend gereproduceerd, maar op die reproductie werken de principes van natuurlijke (p.321) en –vooral- culturele (p.324) selectie in, waardoor verandering mogelijk is.

3.1.3. *Dominant inferentiepatroon*

De staat is in de eerste plaats een sociaal wezen en daarom dient een verklaring te ver- trekken van de cultuur waarin een staat zich bevindt. Pas daarna kan gefocust worden op de identiteiten en belangen op het niveau van de staat, aangezien die grotendeels binnen de cultuur hun betekenis krijgen. Eenmaal duidelijk is in welke cultuur een staat zich bevindt, kunnen meteen enkele stellingen worden afgeleid over het buitenlands beleid van de staat, de logica van het systeem en de normen en rollen die primeren. De verklarende kracht van dit model ligt ten eerste in de focus op het systeemniveau (p.10) en ten tweede in het sociale karakter (p.7) ervan, waardoor factoren als identiteiten en ideeën in de verklaringen worden betrokken.

3.1.4. *Algemene en specifieke stellingen*

Er zijn in dit model enkele algemene stellingen aan te geven. Aangezien meerdere logica's van het statensysteem mogelijk zijn, zullen veel stellingen echter specifiek zijn, i.e. afhankelijk van de cultuur van het staatsysteem. Ik begin met de algemene stellingen.

“Alles wat je zegt, ben je zelf.” De manier hoe je de Ander behandelt, zal bepalen hoe die Ander jou zal behandelen. Als een staat een andere staat als vijand ziet, vergroot de kans dat ‘vijand’ de centrale rol wordt in de cultuur, zodat anderen jou ook als een vijand zullen gaan bekijken. (p.260, p.279, p.298)

Conformisme. De staat handelt niet op basis van een rationele, nutsmaximaliserende berekening, maar probeert zich te conformeren aan zijn rol en aan de verwachtingen van anderen. Die rol en verwachtingen hangen af van de cultuur waarin hij zich bevindt. (p.246) Het conformisme van de actor kan drie redenen hebben, namelijk omdat hij ertoe gedwongen wordt, omdat het in zijn eigenbelang is of omdat hij datgene waaraan hij zich conformeert, legitiem vindt. Dit duidt Wendt aan met de drie graden van internalisatie (p.254).

Kennis over de cultuur is kennis over de staat. De vaststelling in welke cultuur een bepaalde staat zich bevindt, genereert bijkomende kennis. De hoeveelheid informatie die vereist is om vast te stellen in welke cultuur een staat zich bevindt is namelijk kleiner dan de informatie die beschikbaar is over de cultuur. Als je reeds hebt vastgesteld dat een bepaalde staat een ‘kill or be killed’-attitude heeft, kan dit de hypothese ondersteunen dat hij zijn keuzes afweegt op basis van worst-case scenario's en niet op basis van nutsmaximalisatie (wat kenmerkend is voor de Lockeaanse cultuur).

Een interessant bijkomend aspect aan deze stelling is dat ze niet alleen iets zegt over het heden, maar ook over de toekomst. Ze laat dus toe voorspellingen te maken. De cultuur van een statensysteem vertoont namelijk een zekere stabiliteit (p.315).

De stabiliteit van de cultuur in het statensysteem hangt af van de graad van internalisatie. (p.254) Er zijn gradaties te onderscheiden in de stabiliteit van een statensysteem. Ze is afhankelijk van hoe diep de normen van de cultuur geïnternaliseerd zijn bij de staten die deel uitmaken van het statensysteem. Internalisatie in de eerste graad geeft slechts stabiliteit op korte termijn, omdat ze gebeurt op basis van dwang. Het confor-

misme houdt meteen op als de dwang wegvalt. Internalisatie in de tweede graad biedt stabiliteit op middellange termijn, op basis van eigenbelang. Ze is minder broos want de actor reguleert zichzelf, maar het conformisme zal ophouden wanneer de kosten ervan hoger zijn dan de baten. De hoogste graad van internalisatie is die op basis van legitimiteit. De actor zal zelf geen initiatief nemen om ze op te heffen en zich zelfs verzetten tegen de opheffing ervan, wat stabiliteit op lange termijn mogelijk maakt. Daarnaast zijn er de specifieke stellingen, die afhangen van de cultuur waarin het stansysteem zich bevindt.

Hobbesiaanse cultuur(p.265):

- “*Kill or be killed*”. Als je je vijand niet doodt, zal hij jou doden.
- *Ga uit van een “worst-case scenario”*. Hou enkel rekening met de ergste mogelijkheden. In deze cultuur worden ze namelijk maar al te vaak omgezet in realiteit.
- *Als je vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog*. Zorg dat je steeds sterker bent dan je buur. Hij zal je immers aanvallen zodra hij kan winnen.
- *Er zijn geen regels*. Elke beperking die je jezelf oplegt is een competitief nadeel, want je kan ervan uitgaan dat de Ander zichzelf geen beperkingen zal opleggen. Dit betekent dat je ook moet bereid zijn om preventief aan te vallen.

Lockeaanse cultuur(p.283):

- *Leven en laten leven*. Respecteer de soevereiniteit van de Ander, want hij doet hetzelfde met betrekking tot jouw soevereiniteit.
- *Rationaliteit*. Doordat de Ander je soevereiniteit respecteert, zijn ‘worst-case’ scenario’s minder waarschijnlijk. Je kan met een gerust gemoed in plaats van de veiligste, de nutsmaximaliserende optie kiezen.
- *Militaire sterkte is minder belangrijk*. Oorlog kan nog steeds voorkomen, maar in mindere mate. Wanneer het dan toch gebeurt, zal het geweld minder excessief zijn.
- *Er zijn wel regels*. Actoren zullen geen onbeperkt geweld gebruiken.

Kantiaanse cultuur(p.299):

- *Houd van je naaste zoals van jezelf*. De grens tussen het Zelf en de Ander is vervaagd. Jouw geluk is mijn geluk en jouw leed is mijn leed.
- *Vriendschap komt vóór rationaliteit*. De actor zal niet steeds kiezen in functie van nutsmaximalisatie. Vriendschap wordt als een geldige reden gezien om een suboptimale keuze te verkiezen boven een optimale.
- *Militaire sterkte is niet belangrijk*. Staten zijn vrienden, en vrienden voeren geen oorlog.
- *Regels zijn niet nodig*. Dat er vrede is, betekent nog niet dat er nooit disputen kunnen ontstaan. Ze worden echter niet met geweld geregeld, maar via ‘zachte’ methodes zoals onderhandelingen en rechtszaken. Daarom zijn regels voor gewapend conflict overbodig.

3.2. *Analyse van het Sociale Actor-model*

Ontologie: Wendt wil een idealistische verklaring van de internationale politiek geven. Hij benadrukt de betekenis die identiteiten, ideeën, belangen, etc. spelen bij een verkla-

ring van de internationale politiek. Hij gaat daarin echter niet 'all the way'. Staten zijn dan wel sociaal geconstrueerd, toch is er steeds een materiële basis nodig waarzonder er niets is dat sociaal geconstrueerd kan worden. Zonder bijvoorbeeld een materiële factor als territorium kan een staat niet bestaan. Wendt's ontologie is dus voornamelijk idealistisch, met een minimale materialistische basis.

Wendt's positie in het agent-structuurdebat is dat zowel de agent de structuur beïnvloedt als omgekeerd. De internationale politiek komt maar 'tot leven' in de praktijk van het handelen, wat Wendt 'het proces' noemt. Een handeling wordt gesteld door een agent, maar krijgt pas betekenis binnen een structuur. Omgekeerd kunnen sociale structuren niet zonder een instantiëring in de praktijk. Agent en structuur zijn wederzijds bepalend en dus allebei even fundamenteel.

Methodologie: Wendt stelt: "Given my idealist ontological commitments, therefore, one might think that I should be firmly on the post-positivist side (Wendt bedoelt daarmee de verstaan-aanpak) of this divide, talking about discourse and interpretation, rather than hypothesis testing and objective reality. Yet, in fact, when it comes to the epistemology of social inquiry I am a strong believer in science – a pluralistic science to be sure, in which there is a significant role for "Understanding," but science just the same. I am a 'positivist.'"¹⁰ Wendt verdedigt dus een verklaren-aanpak, met een vleugje verstaan.

Wendt beklemtoont dat hij verklaringen zoekt op het niveau van het statensysteem.¹¹ Een holistische benadering, maar daarmee is de kous niet af. Bepaalde identiteiten en belangen van een staat zijn namelijk pre-sociaal. Zo heeft elke staat een objectief nationaal belang, dat bestaat uit fysiek overleven, autonomie, economisch welzijn en collectief zelfvertrouwen.¹² Dat belang is niet sociaal geconstrueerd, maar objectief, in de betekenis dat het niet nastreven ervan de vernietiging van de staat tot gevolg heeft. Een verklaring ervan wordt bij de staat zelf gezocht, en niet bij het overkoepelende statensysteem. De pre-sociale component van Wendt's theorie is daarom individualistisch, maar over het algemeen eerder holistisch.

3.3. Conclusie

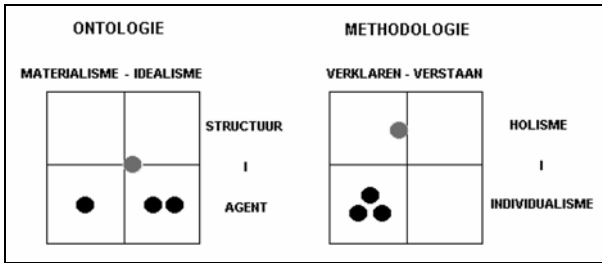
De conclusies worden overzichtelijk gemaakt aan de hand van een grafische voorstelling. De zwarte stippen staan voor Allison's modellen, de grijze voor het Sociale Actor-Model.

¹⁰ Wendt (1999), p.39

¹¹ Wendt (1999), p.11

¹² Wendt (1999), p.235-236

Fig. 2 Vergelijking van Allison's modellen met het Sociale Actor-model

De drie belangrijkste trends uit de theoretische analyse van Allison's modellen worden door het Sociale Actor-model doorbroken: Allison vertrok ontologisch telkens vanuit de agent, terwijl bij Wendt de structuur een rol krijgt toebedeeld. Bovendien biedt Wendt een eerder holistische benadering en tracht hij binnen zijn verklaren-aanpak aandacht te besteden aan de verstaan-zijde, daar waar Allison's modellen geconcentreerd zijn in het verklaren/individualisme-gedeelte van de methodologische matrix.

4. Besluit

Ik besluit dan ook dat het Sociale Actor-model een model is dat fundamenteel van de andere modellen verschilt, wat niet kan gezegd worden van Allison's modellen onderling.

Dit betekent niet dat Wendt niets van Allison kan leren. Allison's pluralistische aanpak is Wendt volledig vreemd. Hij is zich bewust van de verschillende theoretische invalshoeken, maar probeert enkele daarvan, zoals materialisme/idealisme en verklaren/verstaan, tot een synthese te dwingen. De uitkomst is niet altijd even elegant en het is maar de vraag of dit werkelijk nodig is. Allison toont immers dat het niet noodzakelijk slecht is een bepaald perspectief in te nemen, zolang je maar in je achterhoofd houdt dat er ook nog andere zijn. Op die manier blijven de scherpe kantjes van de verschillende invalshoeken bewaard, daar waar ze anders misschien in functie van de synthese worden opgeofferd.

Een pleidooi voor meer kennistheoretische diversiteit is pas geloofwaardig als dat pleidooi zelf genoeg blijk geeft van zin voor diversiteit.¹³ Ik argumenteerde op basis van enkele fundamentele sociaal-wetenschappelijke criteria dat Allison daar niet aan voldeet. Daaruit volgt niet dat Allison's conclusie moet worden verworpen, enkel dat ze zorgvuldiger moet worden beargumenteerd. Een gebrek aan bewustzijn over achterliggende modellen laat immers voor anderen de weg vrij om aan feiten de betekenis te verlenen die hen het best uitkomt.

¹³ Ik heb mij hier niet uitgesproken over de epistemische voordelen van pluralisme. Voor argumenten dienaangaande zie o.a. Van Bouwel & Weber (2002).

Literatuur

- ALLISON G. (1971), *Essence of decision: Explaining the Cuban Missile crisis*, Little Brown, Boston (Mass.)
- ALLISON G. & ZELIKOW P. (1999), *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*, Tweede editie. Longman, New York
- BENDOR J. & HAMMOND T. (1992), 'Rethinking Allison's Models.' *American Political Science Review* 86, 2, 301-322
- BERNSTEIN B.J. (2000), 'Understanding Decisionmaking.' *International Security* 25, 1, 134-164
- GIDDENS A. (1979), *Central problems in Social Theory*, Macmillan, London
- HEMPEL C.G. (1965), *Aspects of Scientific Explanation*, Free Press, New York
- HOLLIS M. and SMITH S. (1991), *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press, Oxford
- KRATOCHWIL F. & RUGGIE J. (1986), 'International Organization: A State of the Art on an Art of the State.' *International Organization* 40, 753-775
- PETTIT P. (1993), *The Common Mind. An Essay on Psychology, Society and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge
- RISJORD M. (2000), *Woodcutters and Witchcraft. Rationality and Interpretive Change in the Social Sciences*, State University of New York Press, Albany
- SMITH S. (1996), 'Positivism and Beyond.' in SMITH S., BOOTH K. & ZALEWSKI M. (eds.) (1996), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge, 11-44
- SMITH S. (2000), 'Wendt's World.' *Review of International Studies* 26, 151-163
- VAN BOUWEL J. (onuitgegeven), 'Against Ontological Prefabs.'
- VAN BOUWEL J. & WEBER E. (2002), 'Remote causes, bad explanations?' *Journal for the theory of social behaviour* 32(4), 437-449.
- WENDT A. (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge
- WYLIE G. (2001), 'International Relations' Via Media: Still Under Construction.' *International Studies Review* 2, 3, 123-126